

Araştırma

ÖĞRENCİLERİN İLİŞKİLERİNDE YAŞADIKLARI SOSYAL BASKI VE KONTROLLE İLGİLİ GÜÇLÜKLER ARAŞTIRMASI

A Research of Difficulties Related to Social Pressure and Control the Students Experience in Their Relations

İbrahim CILGA*

*Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü,
icilga@hacettepe.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin ilişkilerinde yaşadıkları sosyal baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri saptamak, başkalarına yardım etme davranışlarının etkilerini incelemek, kendilerini savunma durumlarını belirlemektir. Dünya Sağlık Örgütü'nün Türkiye için geçerlilik çalışması yapılmış olan WHO-QOL-100 yaşam kalitesi ölçeği ile veriler toplanmıştır.

Öğrenciler ilişkilerinde büyük bir sosyal baskı yaşamaktadır. Kız öğrenciler uyumlu ve bağımlı ilişkileri yaşarken, erkek öğrenciler uyumsuz, çatışmacı ve bağımsızlık arayıcı ilişkiler içindedir. Savunmacı iletişim tutumları, öğrencilerin ilişkilerinin niteliğini belirlemekte, iletişim çatışmalarının ve şiddetin nedeni olarak önem kazanmaktadır. Baskıcı ve kontrol edici ilişkiler öğrencileri bağımlı toplumsallaşma dinamiğine yönlendirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal baskı ve kontrol, başkalarına yardım etme, kendini savunma

ABSTRACT

This research aims at determining social pressure and control difficulties students experience in their relations; examining the influences of their behaviour in helping others; and determining their self-defence state. Data were collected via WHO's life quality scale "WHOQOL-100", whose validity study has been done for Turkey.

Students experience great social pressures in their relations. While female students establish harmonious and dependent relations, male students experience inharmonious, confrontational and independent relations. Defensive communication attitudes determine the quality of student relations and gain importance as the reason of communication conflicts and violence. Oppressive and controlling relations direct students to dependent socialization dynamics.

Key Words: Social pressure and control, helping others, self-defence

GİRİŞ

Günümüzde öğrencilerin ilişkilerinde yaşadıkları sosyal baskı ve kontrolle ilgili güçlükler yaşamlarını kalitesizleştiren önemli bir sorun alanıdır

(Hablemitoğlu, 2003). İlişkilerde baskıcı tutumlarla karşılaşılması, başkalarına yardımcı olma davranışlarının baskıcı ve kısıtlayıcı bir etkileşime dönüşmesi ve kendini yeterli derecede savunmama yaşanan sorunun birer göstergesidir. Öğrencilerin demokratik iletişim tutumlarının belirleyici olduğu, paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin yaygın olduğu, görüşlerini özgürce ifade edebildikleri kaliteli yaşam koşulları içinde yetişme olanakları sınırlanmaktadır. Farklılıklara hoşgörü ile yaklaşılacak demokratik ortamlar yerine sosyal baskı ve kontrolün öne çıktığı çatışma ve şiddet üreten ortamlar yaygınlaşmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006).

Öğrenciler ailede, okulda ve arkadaşlarıyla etkileşimlerinde farklı tutumlarla karşılaşır. Bu tutumlar; aşırı baskıcı otoriter tutum, aşırı hoşgörü ve gevşek tutum, destekleyici güven verici ve demokratik tutum, dengesiz ve kararsız tutum ve aşırı koruyucu tutumdur (Yavuzer, 1982; Yavuzer, 1993). Çağdaş toplum yapısında demokrasi kültürü ile temellenen bağımsız etkileşim ortamlarında toplumsallaşma süreçleri demokratik değerlere göre yaşanır. Çocuk yetiştirme yaklaşımı çocuk hakları ilke ve normlarına göre belirlenir. Gelecekteki toplumdaki çağdaş topluma geçiş sürecinde toplumsallaşma ortamlarında, otoriter davranışlar ile demokratik davranışlar bir arada gerçekleşmektedir (Kağıtçıbaşı, 1995).

Otoriter, baskıcı, itici, sevgisiz davranışların egemen olduğu toplumsallaşma ortamlarında öğrenciyi dinlemek, anlamaya çalışmak, davranışının nedenini araştırmak gibi paylaşma davranışları görülmez. Öğrenciyi benimseme ve kabullenme davranışları eksiktir. Çocuk eğitiminin tek amacı çocuğu

baskı altında tutmak, göz açtırmamaktır. Çocuğa karşı yaklaşım hep soğuk, anlayışsız ve kırıcıdır. Çocukların benlik saygıları düşük, düşmanca duygularla dolu ve saldırgan davranışa yatkındırlar. Ezilme, horlanma ve benimsenmeme sonucu yaralanan benlik saygılarını kazanmak için çeşitli yollara başvururlar (Yörükoğlu, 1989: 149). Baskıcı ve otoriter tutumların yaygın olduğu toplumsallaşma ortamlarında öğrencilerin kendilerine güvenlerini ortadan kaldıran ve kişiliklerini hiçe sayan katı disiplin uygulamaları yaygınlaşır. Öğrencilerin sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, küskün, silik, çekingen, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip oldukları gözlemlenir. Zor yolluyla sevgiyi esirgeyerek denetlemenin boyutlarının egemen olduğu toplumsallaşma ortamlarında yetişen öğrenciler dıştan denetimli bir kişilik oluştururlar (Yavuzer, 2003: 28 -29). Aşırı baskıcı otoriter tutum, öğrencinin kendine olan güvenini ortadan kaldıran, onun kişiliğini hiçe sayan, katı bir disiplin uygulamasını içeren, kural koyucu ve bu kurallara uymayı zorunlu gören tutumdur (Yavuzer, 1982: 27). Çocuğunu, öğrencisini ve arkadaşısını kendi tasarladığı bir kalıba göre yetiştirmek ve yönlendirmek isteyenlerin tutumları sürekli denetim altında tutma, en küçük yanlışları ve yaramazlıkları gözden kaçırmama, cezalandırma, suçlu orantısız cezalandırma, çocuğa tanınan hakları sınırlandırma ve yok sayma davranışlarını öne çıkarır (Yörükoğlu, 1992: 150).

Aşırı baskıcı otoriter tutum; öğrencilerin ilişkilerinde yaşadıkları sosyal baskı ve kontrolle ilgili güçlüklerin kaynağıdır. Baskıcı tutumun yaygın olduğu iletişim ortamlarında yetişen öğrencilerde

otoriteye bağımlılık sürecinde, uyum, itaat, içine kapanma, sinme tepkileri ile otoriteye karşı koyma, baş kaldırma, çatışma ve şiddet tepkileri oluşur. Açıklanan iki tepki biçimlenmesi değişen durum ve koşullarda bir arada da gözlemlenebilir. Dengesiz ve kararsız tutumlara sahip anne ve babaların, öğretmenlerin, yetişkinlerin ve arkadaşların davranışları bazen sert bazen fazla yumuşaktır. Dengesiz ve kararsız tutumlar, beklenmedik bir zamanda karşılaşılan sert ve cezalandırıcı niteliğiyle öğrencilerin karşı koymasına ve başkaldırmasına neden olur. Bu tür tutumlarla karşılaşan öğrencilerin de ilişkilerinde tutarsız ve dengesiz davranışlara yönelmeleri söz konusu olur (Yörükoğlu, 1992: 152). Savunmacı iletişim ortamlarında savunma mekanizmaları iletişim stratejilerinin dinamiğini belirler (Cüceloğlu, 1994).

Bu araştırmanın amacı, riskli yaşam koşulları içinde toplumsallaşma süreçlerini yaşayan öğrencilerin ilişkilerinde karşılaştıkları sosyal baskı ve kontrole ilgili güçlükleri saptamak, başkalarına yardım etme davranışlarının yaşamları üzerindeki etkilerini incelemek, kendilerini savunma durumlarını belirlemek ve cinsiyete, okul türüne, ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre değişimi değerlendirmektir.

YÖNTEM

Araştırma evreni, Ankara Keçiören ilçesinde olumsuz olayların yaşandığı okullarda okuyan ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki öğrencilerdir. Ankara İli Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Risk Altında Bulunan Öğrenciler Raporu ile saptanan riskli okullar araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Araştırmada kamuya ait ilköğretim okulları ve genel liseler kapsama alınmıştır.

Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı uygulamaları kapsamında, Ankara ili Keçiören ilçesinde, Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından; Keçiören ilçesi krize müdahale ekibi oluşturulmuş ve bir eylem planı hazırlanmıştır. Psiko-sosyal müdahale hizmetlerini geliştirmek üzere kurulan ekibin işlevi: öğrencilerin, eğitimcilerin, velilerin ve tüm ilçe okul çalışanlarının karşılaşılabileceği travmatik durumlar, zorlu yaşam olayları ve sonrasında ortaya çıkabilecek durumlara yönelik koruyucu – önleyici ve yönlendirici çalışmaları yürütmektir. Ekibin görev alanları; bir öğrencinin veya eğitim çalışanının yaralanması, kazalar, ölüm, intihar veya intihar girişimi, fiziksel veya psikolojik hastalıklar, öğrenciye veya çalışanlara yönelik fiziksel ve duygusal şiddet, fiziksel, duygusal cinsel istismar ve ihmal, depresyon, sel baskını, toprak kayması, yangın gibi olaylar ile eğitimi olumsuz yönde etkileyen tüm olayları kapsamaktadır. Bu doğrultuda ilçede riskli yaşam şartlarında koruma, önleme ve müdahale hizmetleri eylem planı hazırlığına başlanmıştır. Bu kapsamda, danışma kurulu oluşturulmuş ve ilçe okullarının risk haritasının çıkarılması planlanmıştır (Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2006: 1–3).

Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik ve Araştırma Merkezi krize müdahale ekibi tarafından, Ankara İli Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Risk Altında Bulunan Öğrenciler Raporu hazırlanmıştır. Bu rapor kapsamında, ilçedeki toplam 98 okulun 71'inde risk altında olan öğrencilerin bulunmadığı, 27 okulda ise risk altında öğrencilerin bulunduğu, bunlardan 7 kişinin madde bağımlısı olduğu, 52 kişinin

ihmal ve istismara uğradığı, 538 kişinin şiddete uğradığı ve 988 kişinin ise; anne ve babasının ayrı olanlardan, ekonomik durumu iyi olmayanlardan, sigara içenlerden ve öfkesini kontrol edemeyenlerden oluştuğu saptanmıştır. Okullarda oluşturulan krize müdahale ekiplerince raporda sayılan konularda gerekli çalışmalar yapılmıştır (Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2006: 2). Risk altındaki öğrencilere yönelik koruyucu önleyici ve yönlendirici hizmetlerin geliştirilmesi için yeni verilerin derlenmesi bir gereksinim olarak değerlendirilmiştir. Öğrencilerin sorunlarla iç içe olduğu okullardaki öğrencilerin yaşam kalitelerinin ve riskli yaşam koşullarının saptanması için bir araştırmanın gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Araştırmanın örnekleme, tabakalı, kademeli ve rastlantısal örnekleme göre planlanmıştır (Erdoğan, 1998: 84–88). Katmanlı örnekleme yoluyla daha yüksek bir temsil olanağı sağlanmaya çalışılmıştır. İlçedeki toplam (98) okuldan olumsuz olayların yaşandığı (27) okulda; risk altında öğrencilerin bulunduğu saptanmıştır. Belirlenen (27) okulun (7)’si örnekleme kapsamına alınmıştır. Rehberlik Araştırma Merkezince ortaya çıkarılan risk haritasından faydalanarak yedi eğitim bölgesindeki en riskli yedi okul belirlenmiştir. En riskli ilköğretim (4) ve ortaöğretim (3) okulları belirlenmiş, öğrencilerin gelişim düzeyi göz önüne alınarak; seçilen okulların 5, 8, 9 ve 11. sınıf öğrencilerine uygulama yapılmıştır. Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullardan; Hacı Sabancı İlköğretim Okulu 5. sınıf, Faik Erbağ İlköğretim Okulu 5. sınıf, Şatuk Buğra İlköğretim Okulu 8. sınıf, Necip Fazıl İlköğretim Okulu 8.sınıf, Ayyıldız Anadolu Lisesi 9. sınıf, Keçiören Lisesi

9. sınıf ve Kalaba Lisesi 11. sınıf öğrencileri araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklem kapsamına giren 243 öğrencinin 122’si kız (%50,2), 121’i ise erkek (%49,8) öğrencidir. Öğrencilerin 135’i (%55,6) ilköğretimde, 108’i (%44,4) ortaöğretimdedir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Dünya Sağlık Örgütü’ nün hazırlamış olduğu, Türkiye için geçerlilik çalışması yapılmış olan yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. WHOQOL–100 orijinal ölçeği 100 sorudan oluşmaktadır. Öğrencilerin bireysel yaşam kalitelerini değerlendirmeye olanak sağlayan göstergeleri içermektedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yapan ekip ulusal sular geliştirmiştir. Pilot uygulama sonunda “sosyal baskı” bölümü açıklayıcı faktör analizinde bağımsız bir faktör oluşturmuştur. “Sosyal Baskı Alanı” WHOQOL -100 Türkçe versiyonda ayrı bir alan olarak önerilmiştir. WHOQOL–100 ‘de 102 inci soru olarak sorulan soru seçilerek dahil edilmiştir (Eser, Fidaner, Fidaner, Elbi, Eser ve Göker, 1999). Araştırmada kullanılan Dünya Sağlık Örgütü Yaşam Kalitesi Ölçeği 1998 Türkiye Sürümü 2 olan ölçeğin geçerlilik çalışmasını yapan, Sağlıkta Yaşam Kalitesi Derneği ile bağlantı kurulmuş ve değerlendirmede yardım alınmıştır. Araştırma verileri SPSS for Windows 11,5 programı kullanılarak değerlendirilmiş, cinsiyet, okul türü ve ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre farkın önem düzeyini kontrol etmek için veriler chi-square testi ile incelenmiştir (Erdoğan, 1998).

BULGULAR

Öğrencilerin İlişkileri

Öğrenciler yaşadıkları çevrede; aile üyeleriyle, aile çevresindeki kişilerle, arkadaşlarıyla ve okulda öğretmenleriyle

karşılıklı ilişki içindedirler. Öğrencilerin toplumsallaşma süreçleri bu ilişkilerin niteliğine göre içerik ve işlevsellik kazandırır. Baskıcı tutumlara ve demokratik tutumlara göre ilişkilerin niteliği farklılıklar gösterir. Yaşam kalitesi açısından öğrencilerin bu ilişkilerden memnun olma düzeyleri önemli bir göstergedir. Kız ve erkek öğrencilerin ilişkilerinden memnuniyetleri ele alınmış ve görüşleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Ailelerindeki kişilerle ilişkilerinden hoşnut olmayan öğrenciler (%7) azınlıktadır. Öğrenciler arasında aile bireyleriyle ilişkilerinden hoşnut olanlar (72,8) çoğunluktadır. Kız ve erkek öğrenci grupları arasındaki farkın önemli olduğu ($\chi^2(4 N=243)= 4,830 p \leq .31$) ve kız öğrencilerin aile bireyleriyle ilişkilerinden memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bulgulara göre, öğrenciler arasında aile çevresindeki kişilerle ilişkilerinden memnun olanlar (67,9) çoğunluktadır. Cinsiyet açısından yapılan karşılaştırmada gruplar arasındaki farkın önemli olduğu ($\chi^2(4 N=243)= 5,805 p \leq .21$) ve kız öğrencilerin aile çevresindeki kişilerle ilişkilerden daha çok memnun oldukları saptanmıştır. Erkek öğrenciler görece olarak aile çevresindeki insanlarla ilişkilerinden daha az memnundur.

Araştırma bulguları öğrencilerin arkadaşlarıyla ilişkilerinden memnun olduklarını (%68,7) sergilemiştir. Kız ve erkek öğrenci grupları arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, gruplar arası farkın önemli olduğu ($\chi^2(3 N=243)= 5,690 p \leq .22$) ve kız öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinden daha çok memnun oldukları saptanmıştır. Erkek öğrenciler görece olarak arkadaşlarıyla ilişkilerinden daha az memnundur.

Öğrencilerden öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olanların oranı (%57,6)'dır. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada gruplar arası farkın önemli olduğu ($\chi^2(4 N=243)= 8,793 p \leq .07$), kız öğrencilerin öğretmenleriyle ilişkilerinden daha çok memnun oldukları saptanmıştır. Öğretmenleriyle ilişkilerinden erkek öğrenciler daha az memnundur.

Öğrencilerin İlişkilerinde Baskı ve Kontrolle İlgili Güçlük Yaşama Durumları

Baskıcı, kontrolcü ve denetleyici davranışlarla toplumsallaşma süreçlerini yaşayan öğrencilerin karşılaştıkları güçlükler yetişmelerini engelleyici sonuçlar doğurur. Öğrencilerin kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlük yaşama durumları cinsiyet, okul türü ve ailenin sosyal ve ekonomik düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir.

Kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlük yaşamadığını belirten öğrencilerin azınlıkta kaldığı (%15,2) gözlemlenmiştir. Çoğunlukla baskı ve kontrolle ilgili güçlükler yaşamadığını belirtenler (%84,8) çoğunluktadır. Kız ve erkek öğrenci grupları arasında yapılan istatistiksel karşılaştırmada, gruplar arasındaki farkın önemli olduğu saptanmıştır ($\chi^2(4 N=243)=7.175 p \leq .27$). Kız öğrenciler kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri daha çok yaşamaktadır.

Öğrencilerin kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yaşama durumları okul türü açısından irdelenmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrenciler arasındaki anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. İlköğretim okullarına devam eden öğrenciler

Çizelge 1. Öğrencilerin İlişkilerinde Baskı ve Kontrolle İlgili Güçlükleri Yaşama Durumlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Hiç	n	19	18	37
	%	%7,8	%7,4	%15,2
Çok Az	n	33	20	53
	%	%13,6	%8,2	%21,8
Orta Derecede	n	26	41	67
	%	%10,7	%16,9	%27,6
Çokça	n	27	29	56
	%	%11,1	%11,9	%23,0
Aşırı Derecede	n	17	13	30
	%	%7,0	%5,3	%12,3
Toplam	n	122	121	243
	%	%50,2	%49,8	%100,0

χ^2 (4 N=243)=7.175 $p \leq .27$ fark önemli

kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrol ile ilgili güçlükleri daha çok yaşamaktadır (χ^2 (4 N=243)=8.058 $p \leq .09$). İlköğretim öğrencilerinin ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yaşama düzeyleri ortaöğretim öğrencilerinden daha yüksektir.

Ailenin sosyal ve ekonomik düzeyi, değişen koşullarda ve ortamlarda öğrencilerin farklı ilişkileri yaşamalarına neden olur. Öğrenci ailelerinin sosyal ve ekonomik düzeyleri, Türk-İş verileri kapsamında, ailelerin toplam aylık gelirine göre; açlık sınırında olan aileler, yoksulluk sınırında bulunan aileler, orta sınıfta olan aileler ve zengin aileler kategorilerine göre gruplandırılmıştır. Ailelerinin sosyal ve ekonomik düzeyleri açısından önemli farklılıkların olduğu saptanmıştır (χ^2 (3 N=243)=3.869 $p \leq .28$). Öğrenci ailelerinin çoğunluğunun yoksulluk sınırındaki ailelerden

oluştugu (%57,6) ve kız öğrencilerin daha yoksul ailelerden oldukları saptanmıştır. Açlık sınırının altında yaşayan ailelerin oranı (%12,3) önemli bir grubu oluşturmaktadır. Ailelerinin sosyal ve ekonomik durumları öğrencilerin sosyal ilişki alanlarının niteliğini belirler. Ailelerin sosyal ve ekonomik düzeyi ile öğrencilerin yaşadıkları baskı ve kontrolle ilgili güçlükler arasındaki ilişki önemlidir.

Öğrencilerin ilişkilerinde yaşadıkları baskı ve kontrolle ilgili güçlüklerin ailelerinin sosyal ve ekonomik durumuna göre önemli bir farklılaşma gösterdiği (χ^2 (1 N=243)=0.768 $p \leq .38$) saptanmıştır. Öğrenci ailelerinin ekonomik ve sosyal düzeyi düştükçe, çocuklarının baskı ve kontrol güçlüklerini yaşama oranları artmaktadır. Yoksul ailelerdeki çocuklar baskı ve kontrol sorununu yoğun olarak yaşamaktadırlar. Ailesi

Çizelge 2. Öğrencilerin İlişkilerinde Baskı ve Kontrolle İlgili Güçlükleri Yaşama Durumlarının Okul Türüne Göre Dağılımı

		Okul		Toplam
		İlköğretim	Ortaöğretim	
Hiç	n	26	11	37
	%	%10,7	%4,5	%15,2
Çok Az	n	28	25	53
	%	%11,5	%10,3	%21,8
Orta Derecede	n	30	37	67
	%	%12,3	%15,2	%27,6
Çokça	n	31	25	56
	%	%12,8	%10,3	%23,0
Aşırı Derecede	n	20	10	30
	%	%8,2	%4,1	%12,3
Toplam	n	135	108	243
	%	%55,6	%44,4	%100,0

χ^2 (4 N=243)=8.058 $p \leq .09$ fark önemli

açlık sınırındaki öğrencilerin ilişkilerinde baskı ve kontrol sorununu yaşama düzeyi ikinci sıradadır. Orta sınıf ve üst gelir düzeyindeki ailelerde öğrencilerin baskı ve kontrol sorununu daha az yaşadıkları gözlenmiştir.

Öğrencilerin Başkalarıyla Yardımlaşma İlişkileri ve Memnuniyet Durumları

Birey olarak sosyal destek alma ve verme koşullarına ilişkin düşünceler yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin konumunu açıklayıcı olur. Öğrencilerin başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışları yaşamları üzerindeki etkilidir. Bu etki, başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerisine ve gereksinim duyulan desteği başkalarından alabilme olanaklarına göre değişir. Araştırma verileri,

öğrencilerin başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerilerinden hoşnut olma düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir. İstatistiksel analiz sonucunda, gruplar arasında farkın önemsiz olduğu (χ^2 (4 N=243)= 7,698 $p \leq , 10$), kız ve erkek öğrencilerin başkalarına yardım etme becerilerinden benzer düzeyde hoşnut oldukları saptanmıştır.

Yardımlaşma karşılıklı işlediği zaman önemlidir. Tek yanlı yardım mekanizması eşit olmayan ilişkiler dinamiği içinde bağımlılığa yol açar. Yardım edebilme ve destek olma becerisi gelişmiş öğrencilerin yaşadıkları sosyal çevre içinde gereksinim duyduklarında gerekli desteği başkalarından alabilme olanaklarının varlığı önemlidir. Öğrencilere gereksinimleri olan desteği başkalarından alabilme olanakları konusunda

görüşleri sorulmuştur. Öğrencilerin üçte birinin gereksinim duyduklarında başkalarından yardım alabilme olanaklarının olmadığı belirlenmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda kız ve erkek öğrenciler arasında önemli bir farklılığın olduğu saptanmıştır ($\chi^2 (4 N=243)=6,781 p \leq ,15$). Kız öğrencilerin gereksinim duyduklarında başkalarından yardım olma olanakları daha yüksektir. Erkek öğrenciler yardım alma olanakları açısından daha şanssız durumdadır.

Yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri yönünden, başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerileri yeterli düzeyde olan öğrencilerin gereksinim duyduklarında başkalarından yardım alabilme olanaklarının sınırlı olması bir çelişkidir. Öğrencilerin ailelerinin desteğinden memnun olma düzeyleri yüksektir. Kız ve erkek öğrenci grupları arasında yapılan karşılaştırmada gruplar arasındaki farkın önemli olduğu ($\chi^2 (4 N=243)=4,655 p \leq ,33$) saptanmıştır. Kız öğrenciler ailelerinin desteğinden daha çok hoşnuttur. Erkek öğrencilerin ailelerinin desteğinden daha az memnun olmaları önemli bir bulgudur.

Öğrencilerin arkadaşlarının desteğinden memnun olma düzeyleri yüksektir. Arkadaş desteğinden memnun olmayanların genel oranı (%21,1) önemlidir. Öğrencilerin arkadaş desteğinden memnun olma düzeyleri, aile desteğinin yarattığı memnuniyetten düşüktür. Yardımlaşma ilişkilerinde aile desteği ön plandadır. Arkadaş desteğinden memnun olma düzeyi açısından kız ve erkek öğrenci grupları arasındaki farkın ($\chi^2 (4 N=243)=6,930 p \leq ,14$) önemli olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin arkadaş desteğinden duydukları memnuniyet yüksektir. Erkek öğrencilerin arkadaş desteğinden kız öğrencilere göre daha az memnuniyet duymaları önemli bir bulgudur.

Başkalarına Yardım Etme ve Onlara Destek Olma Davranışlarının Yaşamalarını Kısıtlama Durumu

Demokrasi değerlerine dayalı ilişki ve etkileşimlerin yaygın olduğu çağdaş toplum düzeninde yardımlaşma ve dayanışma mekanizmaları, kişiler arası ilişkilerde demokrasi kültürünü geliştiren önemli bir güç unsurudur. Demokratik iletişim tutumları, kişilere arası ilişkilerde dayanışmayı, birlikte yapmayı ve bağımsızlığı geliştirir. Baskıcı ve kontrolcü iletişim tutumlarının belirleyici olduğu ilişkilerde ise çıkara dayalı, bağımlılaştırıcı ve kısıtlayıcı etkileşimler yaşanır. Başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışları, baskıcı güç ilişkilerine dayalı olarak kısıtlayıcı etkilere yol açar. Öğrencilerin başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının yaşamaları üzerindeki etkileri tanımlanan olgunun değerlendirilmesine olanak sağlar. Bu amaçla, başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının öğrencilerin yaşamaları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Öğrencilerin başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının yaşamalarını büyük oranda ve olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının yaşamalarını kısıtlamadığı görüşünde olanlar (%18,1) azınlıktadır. Öğrencilerin çoğunluğu (%81,8) başkalarına yardım etme davranışlarının yaşamalarını kısıtladığı görüşündedir. Kız ve erkek öğrenci grupları arasında farkın önemli olduğu ($\chi^2 (4 N=243)=5,190 p \leq ,27$) ve erkek öğrencilerin başkalarına yardım etme ve destek olma davranışları nedeniyle yaşamalarının daha çok kısıtlandığı saptanmıştır. Kız öğrenciler kısıtlayıcı etkiyi orta derecede yaşarken, erkek

öğrenciler kısıtlayıcı etkiyi daha çok yaşamaktadır.

Okul türüne göre öğrencilerin başkalarına yardım etme davranışlarının yaşamlarını ne ölçüde kısıtladığı konusundaki görüşleri değerlendirilmiştir. Öğrencilerce yaşanan kısıtlayıcı etkinin okul türüne göre bir farklılık göstermediği (χ^2 (4 N=243)=1.749 $p \leq .78$), başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının ilköğretim ve ortaöğretim okullarındaki öğrencilerde benzer oranda önemli bir kısıtlamanın yaşandığı saptanmıştır. Öğrencilerin başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının yaşamlarını kısıtlaması konusundaki görüşleri ailelerinin sosyal ve ekonomik düzeylerine göre değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin başkalarına yardım etme davranışlarının yaşamlarını ne ölçüde kısıtladığı konusundaki görüşlerinde ailelerinin sosyal ve ekonomik düzeyine göre önemli farklılığın olduğu (χ^2 (1 N=243)=3.506 $p \leq .61$) saptanmıştır. Ailesi yoksulluk kategorisinde olan öğrenciler başkalarına yardım etme davranışlarının yol açtığı kısıtlayıcı etkiyi daha çok yaşamaktadır. Yardım etme davranışları daha çok yoksulluk ortamındaki ailelerin koşulları içinde yaşanan bir toplumsal mekanizma olarak önem kazanırken, baskı ve kontrol yaratan olumsuz yansımaları da bu düzeyde öne çıkan bir sorun olarak nitelik kazanmaktadır.

Öğrencilerin Yaşamlarında Kendine Ters Düşen Bir Konuda Kendini Savunabilme Durumları

Öğrencilerce yaşanan baskı ve kontrol mekanizmaları içinde görüşlerini açıkça ifade etme, kendine ters düşen, katılmadığı ve benimsemediği konularda

farklı tutum ve davranışlar geliştirme olanakları sınırlanır. Demokratik iletişim tutumları yerine savunmacı iletişim tutumları belirleyici olur. Baskıcı, kontrolcü ve denetleyici iletişim tutumlarının ilişkileri yönlendirdiği iletişim ortamlarında demokrasi kültürü dışlanır. Baskıcı ve kontrolcü iletişim kültürünün belirleyici olduğu koşullarda öğrencilerin kendilerini açıkça ortaya koyma, görüşlerini ifade etme ve katılmadığı konularda kendini savunma olanakları sınırlanır. Bu bağlamda, öğrencilere kendilerine ters düşen bir konuda kendilerini yeterli derecede savunabilme durumlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur.

Öğrencilerin kendilerine ters düşen bir konuda kendilerini yeterli derecede savundukları düşüncesi yaygındır. Kendine ters düşen bir konuda kendini yeterli derecede savunmadığı görüşünde olanların oranı (%4,5) önemsizdir. Cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada, farkın önemsiz olduğu (χ^2 (4 N=243)=4.405 $p \leq .35$), kız ve erkek öğrenciler arasında benzer dağılımların olduğu saptanmıştır. Okul türüne ve ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre yapılan istatistiksel analizler sonucunda farkın önemsiz olduğu saptanmıştır. İlköğretim ve orta öğretim okullarında okuyan öğrenciler arasında kendilerini yeterli derecede savunma düşüncesinin benzer dağılımlar gösterdiği (χ^2 (4 N=243)= 4.270 $p \leq .37$) ve aynı düzeylerde güçlü bir savunma davranışının sergilendiği anlaşılmaktadır. Ailenin sosyal ve ekonomik düzeyine göre yapılan analiz sonucunda öğrencilerde kendilerini yeterli derecede savunma düşüncesinin benzer dağılımlar (χ^2 (1 N=243)=0.991 $p \leq .32$) gösterdiği ve güçlü bir savunma davranışının yaygın olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin kendilerini yeterli derecede savunabilmelerine ilişkin görüşleri ailelerinin sosyal ve ekonomik düzeyine göre ayrıca irdelenmiştir. Öğrenci görüşleri ailelerinin ekonomik düzeyine göre önemli bir farklılık (χ^2 (1 $N=243$)=0.991 $p \leq .32$) göstermektedir. Kendilerini yeterli derecede savundukları görüşü yoksul ailelerden gelen öğrencilerde öne çıkmaktadır.

TARTIŞMA

Kız öğrencilerin ilişkilerinden yüksek düzeyde memnun olmaları önemlidir. Kız öğrenciler toplumsallaşma süreçleri açısından çevreleriyle daha olumlu ve doyumlu ilişkiler içindedir. Erkek öğrencilerin ilişkilerden duydukları memnuniyetsizlik, iletişim sorunlarını daha çok yaşadıklarını göstermekte, ilişkiler önemli bir risk alanını oluşturmaktadır.

Öğrenciler ilişkilerinde büyük bir sosyal baskı yaşamaktadır. Öğrencilerin ilişkilerinde sosyal baskı yaşamaları yetersiz yetişme koşulları içinde bulduklarının bir göstergesidir. İlişkilerden memnun olma düşüncesinin yaygınlığı baskıcı ve kontrolcü davranışlar karşısında öğrencilerin güçsüz kaldıklarını ve istemlere uyum gösterdiklerini sergilemektedir. Öğrencilerin ilişkilerden memnun olma düzeylerinin yüksekliği ile baskıyı uygulayanlara uyma davranışı çelişkili bir durumdur. Kız öğrencilerin uyma, erkek öğrencilerin çatışmaya dayalı ilişki stratejileri öne çıkmaktadır. Yaşanılan sosyal çevre içinde; aile, aile çevresi, arkadaş çevresi ve okul baskıcı ve kontrol edici davranışların yoğun olarak yaşandığı ortamlardır (İmamoğlu, 1995).

Baskıcı ve kontrol edici davranışları sergileyenlere uyma davranışının gösterilmesi, başkalarına bağımlılığa yol açan

bir dinamiği doğurur. Bu dinamik içinde öğrencilerin başkalarına bağımlılığı ilişkilerinin niteliğini ve yönünü belirler. Bağımsızlık karşısında bağımlılık ve uyma davranışı karşısında uymama davranışı öne çıkan oluşumlardır (Musaağaoğlu, 2005). Bu süreçte, öğrencilerin yapıcı ve geliştirici demokratik tutumlarla yetişme olanakları sınırlanır. İlişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yoğun olarak yaşayan öğrenciler bağımlı toplumsallaşma süreci içinde yetişmektedir. Erkek öğrencilerden daha çok baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yaşayan kız öğrenciler, bağımlı toplumsallaşma sürecini erkek öğrencilerden daha yoğun olarak yaşamaktadırlar (Kıran, 2003).

İlköğretim öğrencilerinin ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yaşama düzeyleri ortaöğretim öğrencilerinden daha yüksektir. İlköğretim okullarına devam eden öğrenciler baskı ve kontrol ile ilgili güçlükleri daha çok yaşamaktadır. İlköğretim öğrencilerinin baskı ve kontrol ile ilgili güçlükleri daha çok yaşamaları, ergenlik dönemine özgü gelişimleri bağımlılık kültürüne özgü dinamikler içinde yaşadıklarını düşündürmektedir. İlköğretim öğrencileri ailede, aile çevresinde, arkadaş çevresinde ve okulda baskıcı ve kontrol edici davranışları daha çok yaşamaktadır. Uyumluluk ve bağımlılık ilköğretim çağındaki öğrencilerin çevreleriyle ilişkilerinin niteliğini belirlemektedir (Siyez, Aysan, 2007). Ortaöğretim öğrencilerinde uyumsuzluk ve bağımsızlık davranışları daha yüksektir. Ortaöğretim öğrencilerinin çevreleriyle iletişim sorunları yaşama olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir (Sarı ve Cenkseven, 2008).

Öğrencilerin çoğunluğunun yoksul ailelerden olması ve kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yoksul ailelere

sahip olmaları önemlidir. Ailelerinin sosyal ve ekonomik durumuna göre öğrencilerin ilişkilerinde yaşadıkları güçlüklerin farklılık göstermesi önemlidir. Öğrenci ailelerinin ekonomik ve sosyal düzeyi düştükçe, çocuklarının baskı ve kontrol yaşama oranları artmaktadır. Yoksul ailelerde; geleneksel ataerkil değerler kapsamında baskı ve kontrol mekanizmaları daha etkili işlemekte, ana-baba ve çocuk toplumuna özgü iletişim çatışmaları daha çok yaşanmaktadır (Dökmen, 1994). Kız öğrencilerin baskı ve kontrol mekanizmalarına erkek öğrencilerden daha çok uyum gösterdiği, görece memnuniyetlerinin yüksek olduğu ve iletişim sorunlarını erkek öğrencilerden daha az yaşadıkları söylenebilir. Uyuyma dayalı iletişim stratejisi içinde olan kız öğrencilerin istismar sorununu daha çok yaşama olasılığı artmaktadır.

Öğrencilerin yaşadıkları yardımlaşma ilişkileri önemli çelişkileri içermektedir. Öğrencilerin başkalarına yardım etme becerilerinden hoşnut olma düzeyleri yüksektir. Öğrencilerde başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerilerinin yeterli düzeyde gelişmiş olması gelişimsel açıdan olumludur. Öğrencilerin üçte birinin gereksinim duyduklarında başkalarından yardım alabilme olanaklarının olmadığı saptanması önemli bir çelişkidir. Kız öğrencilerin gereksinim duyduklarında başkalarından yardım olma olanaklarının daha yüksek olması, erkek öğrencilerin daha şanssız durumda bulduklarını göstermektedir. Erkek öğrenciler tek yönlü işleyen yardımlaşma ilişkilerini daha çok yaşamaktadırlar. Tek yönlü işleyen yardımlaşma ilişkileri her üç öğrenciden birinin ve daha çok erkek öğrencilerin yaşadığı önemli bir risk alanıdır.

Öğrencilerin yaşadıkları yardımlaşma ilişkileri; aile desteği ve arkadaş desteği

açılarından önemli nitelikler taşımaktadır. Kız öğrencilerin aile desteğinden daha çok hoşnut olmaları önemli bir bulgudur. Aile içindeki ilişkilerinde baskı ve kontrol mekanizmalarına daha çok uyum gösteren kız öğrencilerin aile içi yardımlaşmadan daha çok memnun oldukları söylenebilir. Erkek öğrencilerin aile içindeki ilişkilerinde baskı ve kontrol mekanizmalarına daha az uyum gösterdikleri, uyumsuzluk sorununu daha çok yaşadıkları, tek yanlı yardımlaşma ilişkisi içinde daha çok dışlanan ve tek yanlı kullanılan konumunda oldukları belirtilmelidir. Kız öğrenciler gereksinimlerini aile içinde karşılama olanaklarını daha çok bulurken, erkek öğrenciler aile dışına yönelmektedir.

Öğrencilerin başkalarıyla yardımlaşma ilişkileri içinde arkadaş desteği önemli bir yer tutmaktadır. Arkadaş desteğinden memnun olmayanların varlığı, arkadaşlar arasındaki yardımlaşmanın sorunlu olduğunu düşündürmektedir. Kız öğrencilerin arkadaş desteğinden duydukları memnuniyetin daha yüksek olması önemlidir. Erkek öğrenciler arkadaşlarıyla yardımlaşmalarında daha çok sorun yaşamaktadır. Arkadaş desteğinden memnun olma düzeyi ile aile desteğinden memnun olma düzeyi karşılaştırıldığında aile desteğinin ön planda olduğu görülmüştür. Yardımlaşma ilişkilerinde aile desteği ön sırada gelmekte ve daha çok etkili olmaktadır.

Başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışları öğrencilerin yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Her beş öğrenciden dördü başkalarına yardım etme ve onlara destek olma davranışlarının yaşamlarını kısıtlayıcı etkiyi yaşamaktadır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre başkalarına yardım etme ve destek

olma davranışlarının yol açtığı kısıtlayıcı etkiyi daha çok yaşamaktadır. Yardım etme davranışı, öğrencilerin yaşamını kısıtlayıcı sonuçlar doğurmaktadır (Duyan, Duyan, Sevin, Erbay, İkizoğlu ve Çiftçi, 2008). Yardımlaşma ilişkileri, baskıcı ve kontrol edici davranışlar nedeniyle tek yönlü işlemekte, öğrencilerin bağımlılığına ve yaşamlarının kısıtlanmasına neden olmaktadır. Öğrencilerce yaşanan kısıtlayıcı etkisinin ilköğretim ve ortaöğretim okullarında yaygın bir sorun olduğu belirtilmiştir. Ailesi yoksulluk kategorisinde olan öğrencilerin başkalarına yardım etme davranışlarının yol açtığı kısıtlayıcı etkiyi daha çok yaşadıkları gözlenmiştir. Yardımlaşma davranışlarının yol açtığı kısıtlayıcı etki, daha çok yoksulluk ortamındaki ailelerin yetersiz yaşam koşullarında gerçekleşen bir dinamiğe dönüşmektedir (Yıldırım, 2006). Bir kısır döngü olarak yaşanan sorun, yoksulluğun, baskıcı ve kontrol edici geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarının bir doğurgusudur (Taneri, Gökler, 2004).

Yoksul, baskıcı ve kontrol edici geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarının ege-men olduğu ailelerde yetişen öğrencilerin ilişkileri savunmacı iletişim tutumlarına göre biçimlenmektedir. Kendini yeterli derecede savunma çabası öğrencilerin ilişkilerinde gözlemlenen yaygın bir niteliklerdir (Çobanoğlu, Şentürk ve Kıran, 2008). Öğrencilerin kendilerini savunma durumunda kalmaları baskıcı ve kontrol edici iletişim tutumlarının bir göstergesidir (Cüceloğlu, 1994). Savunmacı iletişim tutumları, kız ve erkek öğrencilerin iletişim tutumlarını belirlemektedir. Kız ve erkek öğrenciler savunmacı iletişim tutumlarıyla kendilerini savunmada yeterli görmektedir. Savunmacı iletişim tutumları, ilköğretim ve orta öğretim

okullarında okuyan bütün öğrencilerince sergilenmekte ve eğitimin her kademesinde yaygın olarak yaşanmaktadır. Savunmacı iletişim tutumları, öğrenciler arasında gözlemlenen iletişim çatışmalarının, akran baskısının ve şiddet sorununun nedeni olarak önem kazanmaktadır (Kapıcı, 2004).

Öğrencilerin ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükler yaşamaları, baskıcı güç ve kontrol ilişkilerine dayalı, bağımlılığı temel alan, çatışmacı, saldırgan iletişim ve savunma mekanizmalarını güçlendirmektedir (Cüceloğlu, 1994). Öğrencilerin başkalarına yardım etme davranışlarının kısıtlayıcı etkiye yol açması, denetleyici ve kontrol edici tutumları güçlendirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1998). Belirlenen süreçler, farklı düşüncelere hoşgörü ile yaklaşıldığı özgürlükçü ortamların gelişmesini engellemektedir (Yörükoğlu, 1989). Öğrenciler üzerindeki baskıcı, kontrol edici ve denetleyici tutumlar, gelişme ve yetişme ortamlarında demokratik olmayan niteliklerin yaygınlığını göstermektedir (Büyükkaragöz, 1995).

SONUÇ

Sosyal baskı, kız ve erkek öğrenciler açısından farklı yaşanmaktadır. Toplumda, ailede ve okulda çocuklar ya da öğrenciler arasında cinsiyet yönünden ayrımcılık yapılması önemli bir tutumdur. Kız öğrenciler baskı ve kontrolü daha çok yaşamaktadır. Gelişim evrelerini eğitimin farklı aşamalarında yaşayan öğrenciler, ilk ergenlik dönemini kapsayan ilköğretim aşamasında daha çok baskı ve kontrol edici tutumlarla karşılaşmaktadır. Sosyal baskılar öğrencilerin cinsiyetine ve ailelerin değişen sosyal ve ekonomik düzeyine göre önemli bir farklılaşma göstermektedir.

Yoksul, yetersiz yaşam koşulları içinde çelişkilerle dolu aile ortamlarda büyüyen çocuklar baskıcı ve kontrol edici tutumlarla daha çok karşılaşmaktadır. Sosyal baskı ve kontrol mekanizmaları içinde toplumsallaşma sürecini yaşayan öğrencilerin sosyal ilişki alanları en önemli sorun alanıdır. Öğrenciler aile bireyleriyle, aile çevresindeki insanlarla, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle ilişkilerinde iletişim sorunları yaşamaktadır. Baskıcı ve kontrol edici tutumlar ilişkilerde uyumsuzluklara, çatışmalara ve şiddete neden olmaktadır. Öğrencilerin toplumsallaşma ortamları, gelişimsel açıdan yetersizlikler üretmektedir. Baskıcı ve kontrol edici tutumlar öğrencilerin bağımsızlık düzeylerini olumsuz yönde etkilemekte, sosyal destek alabilme olanakları daralmakta ve yardımlaşma davranışları bağımlılığa yol açan sonuçlar üretmektedir.

Öğrencilerin ailelerindeki kişilerle, aileleri dışındaki kişilerle, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle ilişkilerinden memnuniyet düzeylerinin yüksek olması baskı ve kontrol karşısında uyumlu olma tutumunun gösterdikleri düşüncesini güçlendirmektedir. Kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrolle ilgili güçlükleri yüksek düzeyde ve yaygın olarak yaşadığını belirten öğrencilerin karşı taraflarında; ailelerindeki kişiler, aile çevresindeki kişiler, arkadaşları ve öğretmenleri bulunmaktadır. Bağımlı toplumsallaşma öğrencilerin yetişme süreçlerinin temel özelliğidir. Baskıcı ve kontrol edici davranışlarla beslenen bağımlılık kültürü, öğrencilerin toplumsallaşma süreçlerinin ve yetişme koşullarının niteliğini belirlemektedir. Baskıcı ve kontrolcü ana baba, yetişkin, arkadaş ve öğretmen davranışları karşısında öğrencilerde etkiye açık kişilik

özelliklerin oluşması sorunu gündeme gelmektedir. Etkiye açık kişilik özellikleri, arkadaş etkisi aile etkisi ve öğretmen etkisi nedeniyle yeni sorunların oluşmasına neden olabilir. Bağımlılık yerine bağımsızlık arayışı erkek öğrencilerin davranışlarına daha çok egemendir. Baskıcı ve kontrol edici davranışları sergileyenlere karşı erkek öğrencilerin uymama davranışını daha çok sergilemeleri, iletişim çatışmalarını daha çok yaşamalarına neden olur.

Yardımlaşma karşılıklı işlediği zaman önemlidir. Tek yanlı yardım mekanizması eşit olmayan ilişkiler dinamiği içinde bağımlılığa yol açar. Başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerileri gelişmiş öğrencilerin tek yönlü yardım yoluyla istismarı önemli bir sorundur. Yoksul ailelerden olan öğrenciler tek yönlü işleyen yardım etme mekanizması içinde başkaları tarafından sömürülmektedir. Yoksul ailelerdeki kız öğrenciler tek yönlü yardım ilişkileri içinde daha çok aile içi istismara uğrarken erkek öğrenciler dışlanmaktadır. Aile desteği erkek öğrencilerin gereksinimlerini karşılamakta başarısız kalmaktadır. Kız öğrenciler aile desteğinde olduğu gibi, arkadaş desteğinden yararlanırken uyuma ve istismara açıklık sorunu ile daha çok karşılaşmaktadır. Erkek öğrenciler için aile desteği ve arkadaş desteği yardımlaşma sorunlarının yaşadığı iki alana dönüşmektedir.

Ailede yaşanan iletişim çatışmaları, yoksulluk sarmalındaki ailelerin yetersizliklerinin, baskıcı ve kontrol edici geleneksel çocuk yetiştirme yaklaşımının bir sonucudur. Yoksulluk dinamiği içinde kendini savunmayı yaşayarak öğrenen öğrenciler bu tutumlarını okul ortamlarına ve arkadaşlık ilişkilerine de taşımaktadır. Yaşanılan baskılar ve kontroller,

öğrencilerin toplumsallaşma süreçlerini demokratik değerlerle yetişmelerini engellemektedir. Öğrencilerin demokrasi kültürünün belirleyici olduğu koşullarda çocuk hakları ilke ve normlarına göre yetiştirilmeleri önemli bir gereksinimdir.

Öğrencilerin eğitim giderlerini ve gündelik masraflarını karşılamada para sorunu yaşamaları öğrencilik yaşamını etkileyen en önemli risk alanıdır. Yoksulluk ve açlık sınırındaki ailelerde yaşayan, eğitim çağında oldukları için bir geliri olmayan, eğitim giderleri ve harçlık yönünden ailelerine bağımlı olan öğrencilerin ekonomik sorunları önemle ele alınmalıdır. Yoksul öğrenci ailelerine ekonomik destek sağlanması, aile içi ilişkileri geliştirici, dayanışma ve yardımlaşma mekanizmalarını güçlendirici aile hizmetlerinin sunulması gereklidir. Kız öğrencilerin gereksinimlerini karşılamakta daha çok para sorununu ve para endişesi yaşamaları önemlidir. Aile içinde çocuklara yönelik parasal harcamalarda anne ve babalarca cinsiyet ayrımcılığı yapılması önlenmelidir. Kız öğrencilerin gereksinimlerini karşılamakta erkek öğrencilerden daha çok para sorunu ve para endişesi yaşamaları, önemli bir istismar alanı doğurmaktadır. Kız öğrencilerin eğitim giderlerinin karşılanmaması ve gündelik masraflarını karşılayacak harçlık bulmada güçlüklerle karşılaşması, kız çocuklarının istismarına yol açacak bir risk alanıdır (Bilir, Mağden, Tuğrul, San, Artan, Üstün, 1992).

Öğrencilerin yaşamlarında yaşama bakış açıları önemli bir güç unsuru olarak nitelik kazanmaktadır. Öğrenciler, yaşamın zorluklarını anlamada ve karşılaştıkları güçlüklerle baş etmede yaşama bakış açılarının kendilerine güç verdiği düşüncesindedir. Öğrencilerin yaşamlarını

anamlı kılan, yaşamlarının zorluklarını anlamalarına yardımcı olan ve yaşadıkları güçlükleri çözmelerinde kendilerine güç veren bir bakış açısına sahip olma düşüncesinin yaygınlığı olumludur. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha çok bu düşünceleri paylaşmaları gelişim dönemine özgü önemli bir farklılık olarak değerlendirilebilir. Ergenlik çağındaki öğrenciler arasında, yaşamlarını anlamlı bulmayanların, yaşamın zorluklarını anlamada ve çözmeye kendilerini güçlendirecek bir bakış açısına sahip olmadığını belirtenlerin varlığı önemli bir sorun alanı olarak değerlendirilmelidir (TBMM, 2007: 416–418). Ergenlik çağını yaşayan öğrencilere yaşam felsefesi, insan ve toplum felsefesi alanlarında bilgi ve bilinç kazandırılmalı, yaşam konusunda değer, tutum ve davranış değişikliği sağlanmalıdır. Yaşama akılcı bakan, duygularını akılcı bir biçimde yönlendiren, araştıran, sorgulayan ve üretken nitelikli bireylerin yetiştirilmesi için ergenlik çağındaki kız ve erkek öğrencilerin desteklenmesi önemli bir hedef olarak ele alınmalıdır.

Öğrenciler üzerindeki sosyal baskılar önemli bir risk alanıdır. Yaşam kalitesi açısından demokrasi değerlerine ve kültürüne dayalı bir yaşam pratiğine sahip olmak gereklidir. Öğrencilerin birlikte yaşadıkları tüm insanlarla olan ilişkilerinde ve etkileşimlerinde demokratik tutumların egemen olması gerekir. Öğrencilerin ailelerinde, okulda, arkadaşları arasında ve soysal çevrelerinde kendilerine yakın kişilerle kurdukları ilişkilerde demokrasi kültürünün belirleyici olmalıdır. Demokrasi kültürü yerine baskı ve kontrol kültürünün egemen olması temel bir çelişki alanıdır. Baskı ve kontrole dayalı ilişkiler öğrencilerin temel hak ve özgürlük

alanlarını kısıtlar. Düşünen ve düşüncelerini özgürce ifade eden öğrenciler yerine, düşünme ve becerisi gelişmemiş, görüşlerini açıklamaktan çekinen ve korkan insanlar yetişir. Gündelik yaşamlarında başkalarıyla ilişkilerinde kendilerine ters düşen bir konuda kendilerini yeterli derecede savunamayan, tepki veremeyen ve hayır diyemeyen çocuklar yetişir. Bu düzeyde yetişen çocukların yaşamlarında her türlü ihmal ve istismara uğrama olasılıkları artar. Öğrenciler üzerindeki sosyal baskı ve sosyal kontrol, demokratik kişilik özelliklerine sahip bireyler olarak yetişme olanaklarını sınırlar (Kağıtçıbaşı, 1995; İmamoğlu, 1995). Sosyal baskı ve kontrol çocuklar için riskli yaşam koşullarını arttırır. Erkek öğrenciler, kendini savunma düzeyinin yüksek olduğu, saldırgan ve çatışmacı iletişim ortamlarını kız öğrencilerden daha çok yaşamaktadırlar. Erkek öğrenciler kendini yeterli derecede savunurken, kız öğrenciler kendilerini yeterli derecede savunmamaktadır. Sosyal baskıya karşı koyma davranışı erkek öğrencilerde artarken kız öğrencilerde sosyal baskıya karşı koyma davranışı azalmaktadır (Kumru, Carlo, Edwards, 2004). Baskı ve kontrole dayalı ilişkiler öğrencilerin yaşamında bağımsızlık yerine bağımlılık yaratır. Karşılıklılık temelin yardımlaşma, dayanışma, paylaşma ve birlikte yapma yerine oteriteye bağımlılık ve onun yönlendirmesine göre hareketlilik ön plana çıkar. Sosyal baskının egemen olduğu ilişkilerde kısıtlanmış yaşam dinamikleri ve süreçleri gelişir (Özen, 2006). İnsancıl açıdan başkalarına yardım etme ve onlara destek olma çabası yaşamı kısıtlayan bir sürece dönüşür. Okullarda yaşanan iletişim çatışmaları ve şiddet olaylarının oluşmasındaki en

önemli etmen sosyal baskı ve kontrol mekanizmalarıdır. Çatışma ve şiddetin önlenmesi amacıyla; erkek öğrencilerin kendilerine yakın kişilerle ilişkilerinde baskı ve kontrole ilgili güçlükler yaşamalarını önleyici eğitim çalışmaları yapılmalıdır (Duman, 2000). Öğrencilik yaşantısında, başkalarına yardım etmenin ve onlara destek olmanın kendilerinin ve başkalarının yaşamlarını kısıtlamasına ve bu davranışlarının dönerek öğrencilerin üzerlerinde bir sosyal baskıya dönüşmesine engel olacak eğitici ve koruyucu çalışmalar yapılmalıdır. Öğrenciler arasında yoğun olarak yaşanan kendini savunmaya, saldırganlığa ve çatışmacı iletişim tutumlarına dönük iletişim tarzları yerine, öğrencilere demokratik iletişim tarzlarını kazandıracak eğitim çalışmaları yapılmalıdır. Cinsiyete dayalı yaşanan ilişkiler nedeniyle oluşan sorunlara eşitlikçi bir anlayışla yaklaşılmalı, çocuk hakları ilkelerine dayalı yaklaşımlar üretilmeli, şiddet kültürü yerine demokrasi kültürü güçlendirilmelidir (Yörükoğlu, 1989).

Risk altındaki öğrencilere yönelik koruyucu önleyici ve yönlendirici hizmetlerin geliştirilmesi gereklidir (İçişleri Bakanlığı: 2006). Ergenlik çağındaki öğrencilerin yaşam kalitelerinin karşılaştırmasından; kız ve erkek öğrencilerin eşit olmayan koşullarda yaşadıkları, erkek öğrencilerin daha iyi koşullarda olduğu, kız öğrencilerin ikinci planda kaldığı ve yaşam kalitesi açısından cinsiyet eşitsizliğinin öne çıktığı saptanmıştır (Güvenç, Aktaş: 2006). Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı kapsamında okullarda gerekli çalışmalar yapılmalıdır (Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 21-27).

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı Taslağı (2008–2013)*, Ankara, 6–8.
- Bilir, Ş., Mağden, D., Tuğrul, B. A., San, P., Artan, İ. ve Üstün, E. (1992). "İlkokul 3–4–5 Sınıf Öğrencilerinin Cep Harçlıklarının Tüketilmesinde Televizyon Reklamlarının Etkisinin İncelenmesi", *Beslenme ve Diyet Dergisi* 21 (1): 32.
- Büyükkaragöz, S. (1995). "Aile İçi Demokrasi ve Eğitim", *Değişim Sürecinde Aile: Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler, Aile Kurultayı, 16 -18 Kasım 1994*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Yayın No:83, 113 -121.
- Cüceloğlu, D. (1994). *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çobanoğlu, F. Şentürk, İ. ve Kıran, D. (2008). Liselerde Yaşanan Şiddet Olaylarının Nedenleri ve Çözüm Önerileri (Denizli İli Örneği), *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2) 24, 127 -129.
- Duman, N. (2000). Ankara Liselerinde Çeşitli Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duyan, V., Duyan G. Ç., Sevin, Ç., Erbay, E., İnkizoğlu, M., ve Çiftçi, E. G. (2008). "Lisede Okuyan Öğrencilerin Yalnızlık Durumlarına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, (33) 150, 28-41.
- Dökmen, Ü. (1994). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 2. Baskı, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erdoğan, İ. (1998). *Araştırma Dizayını ve İstatistik Yöntemleri*, Ankara: Emel Matbaası.
- Güvenç, G. ve Aktaş, V. (2006). "Ergenlik Döneminde Yaş, Toplumsal Cinsiyet, Bireysel ve İlişkisel Tutumlar, Benlik Değeri ve Yaşam Becerilerine İlişkin Algı Arasındaki İlişkiler", *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (57), 45-62.
- Hablemitoğlu, Ş. (2003). "Çocuk Hakları ve Çocukların Yaşam Kalitesi", *Çalışma Ortamı*, 66, 16 -18.
- İçişleri Bakanlığı (2006). *Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Ulusal Politika ve Strateji Belgesi (2007-2011)*, Ankara.
- İmamoğlu, O. (1995). "Değişim Sürecinde Aile: Evlilik İlişkileri Bireysel Gelişim ve Demokratik Değerler", *Değişim Sürecinde Aile: Toplumsal Katılım Demokratik Değerler, Aile Kurultayı, 16 -18 Kasım 1994*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Yayın No: 83, 33-51.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1995). "Aileye Yaklaşımda Bir Kuramsal Çerçeve ve Aile Değişim Modeli", *Değişim Sürecinde Aile: Toplumsal Katılım Demokratik Değerler, Aile Kurultayı, 16 -18 Kasım 1994*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Yayın No: 83, 52 -68.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kapıcı, E. G. (2004). "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1, 1–13.
- Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik ve Araştırma Merkezi (2006). Ankara İli Keçiören İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Risk Altında Bulunan Öğrenciler Raporu, Ankara.
- Kıran, B. (2003). "Ergenlerde Akran Baskısı Düzeyleri ve Cinsiyetlerine Göre Sigara İçme Davranışlarının İncelenmesi", *Eğitim Bilimleri: Kuram ve Uygulama*, (3) 1, 169 -188.
- Kumru, A., Carlo, G., and Edwards, C. P. (2004). "Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Bazı Değişkenlerle İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54), 109 -125.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Eylem Planı*, Ankara.

Musaağaoğlu, C. ve Güre, A. (2005). "Ergenlerde Davranışsal Özerklik İle Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkiler", *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (55), 79- 94.

Özen, D. Ş. (2006). "Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi İle İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77-94.

Sarı, M. ve Cenkseven, F. (2008). "İlköğretim Öğrencilerinde Okul Yaşam Kalitesi ve Benlik Kavramı", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (5) 2.1.16.

Siyez, D. ve Aysan, F. (2007). "Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordlanması", *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XX, 1, 145 -171.

TBMM (2007). *Çocuklarda ve Gençlerde Artan Şiddet Eğilimi ile Okullarda Meydana Gelen Olayların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla TBMM'de Oluşturulan Araştırma Komisyonu Raporu*, Ankara, 397-421.

Yavuzer, H. (1982). *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Yavuzer, H. (1993). *Ana-Baba ve Çocuk*, İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yıldırım, İ. (2006). "Akademik Başarının Yordayıcısı Olarak Gündelik Sıkıntılar ve Sosyal Destek", *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 258-267.

Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

